

TÖBB GENERÁCIÓS ZSIDÓ GENEALÓGIAI STRUKTÚRÁK ÍROTT FORRÁSOK TÜKRÉBEN

A bemutatásra kerülő téma adódott a konferencia célkitűzéseiből, a fogalomkör kiválasztása azonban nem volt egyszerű, hiszen sok lehetőség kínálkozik, és még egy-egy kategórián belül is számos kérdés vár e területen kibontásra.

A kiválasztott kérdéskör példái, a több generációs zsidó genealógiai struktúrák írásos megjelenési formáit mutatják be. Kettő közülük kegyeleti témát taglal: az egyik a *gyászjelentés* és a hozzá tartozó *sírfelirat generációs rendszere*, majd speciálisan *sírfeliratokkal* és *jelképekkel* foglalkozom, a sajátos generációs struktúrák összefüggésében is. A harmadik egy, a zsidó vallási rítushoz kötődő *hímzett textil*, és annak lehetséges genealógiai összefüggései.

Megemlítem, hogy a problematika adatai fontos kiegészítésül szolgálhatnak a családkutatás számára, hiszen az anyakönyvek hiánya esetében ezek hiánypótló vagy adatpontosító szerepet kapnak. Emellett persze helytörténeti, zsidóságtörténeti szempontból is fontos forrást jelentenek. Vizsgálatomban a Somogy megyei Csurgó, illetve Szeged kiválasztott példái kerülnek sorra.

Gyászjelentés

Hogy mi a gyászjelentés, ez köztudott: széles körben elterjedt és alkalmazott a régebbi korok orális úton továbbított híradását fölváltó egyik eszköz és lehetőség a halálesettel-, elföldeléssel kapcsolatos információk továbbítására. A gyászjelentés gyakorlati funkciója a halott személyének, valamint a halottkultuszt vállaló és végző élők megnevezése, továbbá az eseményhez kapcsolódó dátum és helyszín közlése. A dokumentumon esetenként a divatirányzatnak és alkalomnak megfelelő díszítőelemet is alkalmaznak.

Behatóbb vizsgálatra a csurgói Schwarz Henrik halálesete kapcsán 1882-ben nyomtatott *gyászjelentést* választottam. Az utódnemzedékek nemcsak vállalták a gyász rájuk jutó hagyományos feladatát, hanem az elődök (köztük sajátjuk) emléket rögzítő dokumentumot továbbhagyományozták. Több, mint száz éve a családi levéltár e darabja által is őrzik az ősök emlékét, valamint a rítushoz kötődést és a hagyományok fontosságának tudatát is. Az irat tartalmát illetően a bevezető mondat után az elhunyt megnevezése kapta a fő helyet, majd a halál oka, ideje, a szertartás helyszíne és időpontja következik. Végül a gyászoló családtagok neve olvasható. A Schwarz család gyásziratában szereplő élő személyek: a halott gyermekei és azok házastársai valamint unokái, együttesen három nemzedék, az alábbiak szerint:

Schwarz Henrik az elhunyt (1882)

Fiai: Miksa, Sándor, Adolf, Samu, Ede, József.

Lányai, férjezettek: **Mayerhoffer** Hermina, **Porges** Rosa, **Zerkovitz** Janka, **Leichnter** Sarolta, **Krausz** Amália.

Unokái: **Schwarz** Ernestina, Irma, Elza, Paula. **Pick** Ilka szül.Mayerhofer, **Mayerhofer** Lajos és Ödön. **Schwarz** Victor, Teresia, Berta, Ernő, Elise, Gusztáv, Károly és Ottó. **Porges** Berta és Ottó. **Zerkovitz** Lajos, Imre, Oskár, Teréz és Zsigmond. **Leichtner** Ottó és Elise. **Schwarz** Ottó. **Kraus** Emil és Margit.

Vejei: Mayerhoffer József, Porges József, Zerkovitz Albert, dr. Leichter Sámuel, dr. Krausz Adolf.

Menyei: Schwarzné Hahn Karolina, Bruk Fedora, Mayerhoffer Ida, Beufeld Paula és Weisz Josefina.

Schwarz Henriknek gyermekeik állítottak a csurgói izraelita temetőben emlékkövet, itt a vésettakarékosabb, nem nevezik néven a családtagokat unokáig bezárólag, hanem csupán „gyászoló gyermekek” kifejezést használnak. Vagyis itt két nemzedéket rögzítenek az adatok.

A sírfelirat:

Itt nyugszik

Schwarz Henrik

született 1809.ben

meghalt 1882 dik évi november 26án

örökre felejthetetlen atyuknak¹

a gyászoló gyermekek

Aldás hamvaira!

Az **egy sírjelen** írásban rögzített **három generáció** genealógiai folytonosságát a Fodor család sírvésétének segítségével mutatom be. A textuson az itt nyugvó család első generációjának tagjai láthatóak, elsőként és fő helyen az apa Fodor Mihály, majd sorrendben és halálidőt számítva felesége Steiner Aranka követi. Második nemzedék, két gyermekük László és Ilona. Mielőtt azonban a leányágot fölvésték volna, megemlékeztek a fiukról. A második generáció férfi tagját Fodor László képviselte, aki hősi halált halt, valószínűleg az I. világháborúban. Tehát a családi struktúra ezen ága megszakadt.² Leányuk családot alapított, Schimmerling Bélával. Esetleges családfa kutatás részeként kiderülhet, volt-e több gyermeke a második generációnak. A harmadik fokú utód Klára, Fodor Mihály unokája, aki férjzett Francia Lászlónéként került a sírba. Férjét is ide temették. A negyedik generáció, tehát az ő gyermekeik még életben lehetnek. A további feltárás már a családkutatás tudományterületére tartozik.

1 Helyesírási hibával!

2 Fodor Mihály 1859. VII. 20. házasságot kötött 1890. XI. 9. meghalt 1924. V. 3.

„Hősi halott fia – Lászlónknak – vesztén keseregve dőlt eme sírba apánk: Várta Lacink odafönn, vérei egyek a gyászban. Ez emlékkőre rovaták kettejük emlékét áldva, porukba nevük!” Fodor Mihályné Steiner Aranka 1872. IX.23. 1930. IX.4. Schimmerling Béláné Fodor Ilona 1891. VIII.25. 1926. II. 6. Francia Lászlóné Schimmerling Klára 1913-2003. Francia László 1923-1995.

A Bak család sírszövegei – jelképek

A sírkövekre vésett feliratok metaforaként szólnak a generációk közötti törés áthidalásáról, az emlékek közvetítéséről és a hagyományok kötelezettségének átruházásáról. A sírkövek textusaiban a családi kötődésekre akár konkrét kapcsolódási státusz megnevezéssel, akár közvetetten utalhatnak.³ Így összességében a síriratok adatainak egybevetésével nyomon követhető /kialakítható egy nemzedéki-, családi kapcsolati háló.

A téma bemutatására a szegedi temetőben kerestem példákat. Elsőként, a Szegeden 53 éven át szolgáló Bak Hirsch Cvi egykori főrabbi⁴ és családja köveit kerestem meg. Bak rabbi textusa a közösség és az ő viszonyát mondja el, családi kötődéseiről nem esik szó.⁵ Felesége, Hindl asszony sírszövegén azonban rögzítik a rabbival lévő házastársi kapcsolat tényét, de özvegyiségéről, gyermekeiről nem ír a textus, pedig tudjuk több gyermekük született és két évet élt özvegyként. A család további struktúrájához Bak József Lázár sírszövege szolgálhat adalékkal, főként édesapjára, a tisztelt főrabbihoz vonatkozóan. Mivel sírja a 10-es parcellában⁶ van, az ő köve került elsőnek a figyelem középpontjába, ugyanis lévén kiemelt hely, bejárható volt, míg szülei sírhelyét évtizedekig bozót rejtette. Ábrája nincs, a textusa önmagáért beszél. Elmondja, hogy a nagy rabbi fia volt, és szolgálatát említi, miszerint dajjanként 40 évig tevékenykedett a közösségben, szolgált a törvényt.⁷ A szokásos adatokon kívül fontos helyet kap a textusban, hagyomány-őrző személyisége, ehhez kötődve bevették, milyen nagy becsben tartotta az apja emlékezetét és annak megőrzését szolgáló hagyományos rítusokat. A főrabbihoz utalva közlik, hogy elment Meronba.⁸ Mielőtt Bak Hirsch köve előkerült volna, a kutató azt gondolhatta, hogy az öreg rabbi testét az ősi földre szállították. A három sírjelből áll össze Bak Hirsch rabbi és Szegeden nyugvó szűkebb családjának kövekre vésett hozzátartozói rendszere.⁹

A sírvészetek aktív részét képezik, a szövegeken kívül a különböző ábrázolások is, legyenek ornamentikai célú, vagy szimbólum alkalmazásával ténybeli kiegészítést szolgáló rajzolatok, vagyis esetenként ábrával fejeznek ki, ill. erősítenek

3 Néven nevezve testvéreit, szüleit, stb. Közvetetten: családtagjai, rokonai, stb.

4 (1747-1845) 1790-től 1843-ig folytatta áldásos munkáját.

5 "Itt van elrejtve a rabbi, mesterünk és tanítónk Cvi Bak emléke legyen áldott, aki vezette a rabbiságot itt, Szeged szent községében több mint 50 éven át elhunyt és csatkozott népéhez szent szombat előestéjén „olyan szerelmesem, mint a szarvas, mint a gazella” a kis időszámítás szerint 503.”

Ismerve az ő közösségi vallási-vezetői posztját érthető is, hogy ennek kiemelését tekintették fontosnak.

6 A közösség nagyjainak nyughelye.

7 „Urunk és vezetőnk Jozsef Eliezer Bak Cal, a nagy rabbi Cvi Bak Cal fia. Aki a közösség élén állt, és jobban szolgált a törvényt. Negyven évig a közösség bírja. Sok csodás történetet mesélt. Egy nap összegyűjtötte a *khilat* és megparancsolta, hogy gyűjtsanak gyertyát *jom rison* és *jom seni* az apja emlékére, aki elment Meronba. Legyen áldott, aki sokat adományozott a népének. Legyen lelke bekötve az élet kötelékébe.

8 Cfat (Safed, Izrael) korábbi neve.

9 Sajnos korán elhalt, gyermekei sírhelye ismeretlen, csak halálozási dátumukat tudjuk.

meg családi kötődéseket.¹⁰ A komplex sírfelület-képpel a gyászolók közlendőjüket ilyen módon szándékoznak átadni a még élőknek és a később eljövő utókoroknak. Hindl asszony esetében is ez történt, a textuson kívül szimbólummal bővítették az információkat. A közlés ábrája igen kifejező és egyedi fűzmotívumot mutat be.¹¹ Láthatóan céllal alakították ki éppen ilyen formára, bár értelmezéshez némi szubjektivitás is köthető. A kép a hölgy saját genealógiai struktúrájára utal. Tehát a sztélé felső harmadában fűz látható, mely gyakori vésete a sírköveknek. Itt egyedi formája van és ezzel nagyon is kifejező szimbólumot alkalmaztak. Erős törzs három lemetszett vastag ága, egyikből karcsú lehajló ág növekedett. Megállapításom szerint a három levágott vastag ág a rebbecen¹² közvetlen családját¹³ jelképezi, egyikből (édesanyjából) az ő életága növekedett.¹⁴

Zsinagógai textília

A következő tárgykörbe a hímzett zsinagógai textília egy *parochet*¹⁵ maradvány tartozik, a Szegedi Zsidó Hitközség gyűjteményének egyik darabja. Az ilyen jellegű textilek¹⁶ szövegeiben az ajándékozó személyek vagy családok jelentőségét reprezentálják naponta látható tárgyasult formában, a jelen résztvevői és a jövő nemzedékek számára.

Az illusztrációra választott darabot feltehetően a 20. század elején adományozták a Szegedi Chevra Kadisának. A (valószínűleg) *parochet*, fehér moiret seilyemből készült, betűit aranyozott ezüstfonallal hímezték. Sajnos mára a textília foszlott, sérült, betűi hiányosak. Volt-e további szövege, dátuma, díszítménye, rojtja, más tartozéka, erre már nem derül fény. Felirata héber nyelvű és csupán a nevek maradványait tartalmazza.¹⁷ A függöny felső részében ívelt felirat közli a megajándékozott nevét, mely fontos a helymeghatározás miatt. (Szegedi Chevra Kadisa) Az alatta lévő sorokban rejtőznek az ajándékozó család nevei.

A szóban forgó textília szövege tulajdonképpen *generációs tábla*, mely föltünteti a családtagok kapcsolódási rendszerét, sőt rávilágít az adott szegedi család történetének egy részére, továbbá fontos adalék családkutatás-, esetleg helytörténeti szempontból is. Jelen vizsgálat témája a generációs kötődés textusára fókuszál.

10 Más izraelita temetőben is látható, de kiemelten Makó neológ sírkertjében több fűz vésetnek is van genealógiai funkciója. Ezek az ábrázolások nemcsak díszítőelem-, vagy egyszerűen gyászszimbólumként funkcionálnak, hanem a törzs közelében lefűrészelt ágak egy-egy elhalt közeli hozzátartozóra utalnak.

11 Többnyire család/faábrázolással mint: fűz, tölgy.

12 Rabbiné

13 A legerősebb koronatorzs az apa, egyik oldalsó az anya testvére (?), a másik oldalon az anyja, belőle ágazó hajtás Hindl asszony.

14 „Itt van elrejtve a kóser és szerény rabbiné Hindl asszony a tisztelt rabbi Cvi Bak, emléke legyen áldott felesége, aki elhunyt pénteken, szombat előestéjén, és eltemették vasárnap *tamuz* 15-én a kis időszámítás szerinti 605-ben (1845).”

15 Tóra szekrény függöny.

16 *Bima* (Tóra olvasó asztal) terítő, Tóra köpeny a legismertebbek.

17 A héber fordításokért köszönet Bányai Viktóriának!

Tehát a hímzés *három generációt* idéz, mellettük házastársaik nevét sorakoztatja föl.

Az **első nemzedék** *Mose Goitein*, az adományozó apjának apja, vagyis a nagyszülő. Alatta és hozzákapcsolódva az apja anyja következik logikusan, nevéből azonban csupán egy betű maradt meg.

A **második generáció** az adományozó apja, neve *Hirsch Wolf Gotein*. Az 1850-es években a közösség és a Chevra prominens tagja volt. A nevét Kotányinak írják, a Chevra könyvben Koteinnek, míg a textilen Gotein szerepel. *Hirsch Wolf Gotein* (Kotein, Kotányi), aki Mose fia.¹⁸ Felesége nevének töredéke: *asszony... Kotányi*.

Fiai a **harmadik generáció** képviselői, neveiket kiskorúságuk miatt az apjuk törzslapjára írták fel.¹⁹ Ennek a generációnak tagja az adományozó *Jichak(?) Kotányi* és házastársa *Haja Sára*.²⁰

Hirsch (Hers) Wolf Gotein Chevra könyvbéli törzslapjának részlete:²¹

תבט י"ט ק"ש רטפנייטאק השמ ה"ומב הלאוו שרה ה'המ
 הפיסאב טפיוקעגנייא יכדרמ ונברהאי 1 טלא – י'רת רדא א הלודג הפיסאב טפיוקעגנייא לאכימ ונבה"רת
 – ז"כרת וושאר רדא י"ט הלודג הפיסאב טפיוקעגנייא ביל עשוהי ונברהאי 2 טלא – ז"רת תבט ב"י הלודג
 רהאי 9 טלא – חכ"רת רש"וה לילב הפיסאב טפיוקעגנייא בקעי ונברהאי 4 טלא

„Mesterünk és tanítónk *Hirsch Wolf Kotein [Kotányi], Mose fia*. Elhunyt szent szombaton, 665. tévét hó 19 [1904]. (szül. 1819. Szeged)“

A család férfi tagjai a Chevra Aranykönyvben, Löw-Kulinyi kötet²² gabbaj névsorában és a temetői nyilvántartásban is megtalálhatóak.

A család férfitagjai, illetve helyük az Aranykönyvben:

Goitein Cvi 1718A, Kotányi Gadl 347B, Kotányi Károly Gadl, 417, Kotányi Jehiél 381A, Kotányi Jehiél 638A, Kotányi Jesaja 304A, Kotányi Jichák 1554A, Kotányi Kalman 100A,

Kotányi Károly Koppel 170A, Kotányi Mordekhaj 594A, Kotányi Mordekhaj 766A, Kotein (Kotányi) Gerson 20A, Kotein (Kotányi) Chajjim 37A,

A temetőben található sírkövek:²³

Goitein Rizl: 4-10-1-1836, Goitein ? , 1-29-7-1849, Gotein ?, 6-9-14-1864, Gotein Gáborné 1-1-4-1864, Gotein-né, 1-29-6-?, Kotányi ?, 34- 4 -6-?, Kotányi ?, 34 -4- 7-?, Kotányi ?, 34 -5- 7-?, Kotányi (Hers) Hirsch Wolf 2-3-5, az adományozó apja 2-3-5 (1818-1904), Kotányi Herman 6-13-13-1861, Kotányi Hers Wolf felesége 2-1-3-1868, Kotányi Ignác 26-13-6-1886, Kotányi Jakab 6-12-14-1875, Kotányi Jakab 34-5-8-1888, Kotányi Károly 17-1-7-1902, Kotányi Károly dr.6-3-24-1893, Kotányi Károlyné 17-1-8-1906, Kotányi Károlyka 15-6-6-?, Kotányi László 5-2-13-1860, Kotányi Mátýásné 31-1-3-?, Kotányi Samu 6-7-13-1870, Kotányi Schossberger

¹⁸ 1904-ben halt meg,

¹⁹ Mikhael 1850-ben 1 éves, Mordekhaj 1855-ben 2 éves, Jehosua Leib 1867-ben 4 éves, Jákov 1867-ben 9 éves.

²⁰ Mivel Jichak kérdőjeles a hiányzó betűk miatt, a felsége neve alapján lehetne a kutatásban tovább lépni.

²¹ ÁBRAHÁM (szerk.) 2014. Az eredeti 1874-ben indított okmányban 29/A oldalon olvasható a rájuk vonatkozó rész.

²² Löw – KULINYI Szeged, 1885.

²³ A név után a parcella, majd a sor és a sírhely következik. Az évszám a halál éve.

Rozália 6-12-13-1872, Kotányiné Schweiger Janka 34-5-6-1871, Kóten Lipótné 51-8-4-1920.

Az adatok összességét szemlélve és felhasználva, kiegészíthető a nemzedéki struktúra alapjául szolgáló textil névanyaga, az ott megjelenő és a sort alkotó személyek neveire több generációs rendszer építhető fel.

Tanulmányomban a generációs rendszerekre igyekeztem különböző területekről nyert írott és tárgyasult formában megtalálható – levéltárban illetve terepen szerzett – példákat hozni és bemutatni föltárásuk lehetőségeit.

Irodalom

ÁBRAHÁM Vera

2010 *Csurgó zsidósága és temetője*. (Kézirat)

ÁBRAHÁM Vera (szerk.)

2014 *A Szegedi Chevra Kadisha Aranykönye*. Löw Immánuel – KLEIN Salamon

1887 *A Szegedi Chevra 1787-1887-ig*. A Szegedi Chevra Kiadása, Szeged.

Löw Immánuel – KULINYI Zsigmond

1885 *A Szegedi zsidók 1785-1885-ig*. Szegedi Zsidó Hitközség, Szeged.

Források

A Szegedi Chevra Kadisha Aranykönye (1873-1940)/*Eredeti okmány*.

Szeged: A Szegedi Zsidó Hitközség dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára/*Az eredeti okmány magyarra fordított és publikált változata*.

A Szegedi zsidó temető nyilvántartásai. Névmutató, kartonos és cédulás kártyák.

Ábrahám Vera fotógyűjteménye a sírkertről.

Fischer Pál családi levéltárából Schwarz Henrik gyászjelentése.

Bak Hirs főrabbi felesége Hindl asszony kövének szimbóluma

A Goitein/Kotányi család parochet adománya jelenlegi állapotában